

הרב דן אלינר

גדר מוצא אבידה בסרטיא ופלטיא גדולה

אחת הבעיות השכיחות ביותר, בהלכות השבת האבדה, הנה בעיית "יאוש שלא מדעת" (ישל"מ). בגמרא (ב"מ כא:), נחלקו אב"י ורבא בדין הנ"ל, ולהלכה נפסק כאב"י, שישל"מ לא היה יאוש. לפיכך, אדם המרים אבדה, לא יוכל לזכות בה מחשש שמא הבעלים עדיין לא נתייאשו. על כן בזמן הרמת האבדה המוצא הופך להיות שומר של הבעלים, ולפיכך, שוב לא יוכל לזכות בחפץ, כל זמן שהוא ברשותו, גם לאחר יאוש הבעלים¹.

עיקר ענינו של המאמר הוא הבהרת דין "זוטו של ים" (זש"י), ויחסו לבעית ישל"מ, כבסיס, נגדיר מחדש את הכלול בגדר "יאוש שלא מדעת".

דין סרטיא ופלטיא

בגמרא (ב"מ כד.) שנינו:

"וכן היה ר"ש בן אלעזר אומר: המציל מן הארי ומן הדוב ומן הנמר ומן הברדלס ומן זוטו של ים ושלוליתו של נהר, המוצא בסרטיא ופלטיא גדולה ובכל מקום שהרבים מצויין שם, הרי אלו שלו מפני שהבעלים מתייאשין מהם"

פשט לשון הברייתא, מורה שדין סרטיא ופלטיא, גידון כדין המציל מן הארי והדוב וכו'. דהינו, כדין זש"י, ואין צורך ביאוש בפועל של הבעלים.

קביעה זו, מתבססת על לשון הברייתא "מפני שנתייאשו הבעלים". מלשון זו, משמע, שיש כאן קביעה של חכמים, שיש לתלות שהמאבד התייאש, גם באופן שלא ידוע לנו, מהי דעתו.² אם אכן היתה הברייתא, מצריכה יאוש בעלים בפועל, היה ראוי לנקוט לשון "אם ידע שנתייאשו הבעלים"³. מלשון זו, היה משמע, שעל המוצא החובה להתלבט בשאלה האם נתייאשו הבעלים. ברם, לשון "מפני שהתייאשו הבעלים", משמעה, שזוהי הנחת יסוד, בכל דין סרטיא ופלטיא, ואין היא תלויה, בידיעת רצון הבעלים בפועל.

¹ כך הסביר הרמב"ן את דין ישל"מ, ישנן גם הסברים אחרים בראשונים ואין זה מקומם.

² לכאורה, גם כאן, ניתן לבאר, שהמשנה עוסקת דווקא, באבידה שהבעלים הבחינו בנפילתם, וע"כ, לא קיימת בעיית ישל"מ. ברם, נלעז"ד, שקשה לומר כן, בפשט המשנה, שלא טיגה את דבריה, אלא קבעה באופן גורף, שכל אבידה הנמצאת במקומות אלו, מותרת למוצא, גם באופן שלא ידוע האם היה כבר יאוש בעלים בפועל.

³ עיין תוספתא כתובות פרק ח הל' ד "שטף נהר...אם נתייאשו הבעלים" וכו'.

אם דברינו כנים, הרי שעל פי ברייתא זו, רשאי המוצא לזכות באבידה, גם כשלא ידוע אם נתייאשו הבעלים. ואין בעית ישל"מ. לכאורה, כדין זש"י.

מטרת המאמר היא להציע שדין סרטיא ופלטיא, הנו גדר ביניים, בין דין מוצא אבידה רגילה, לבין דין זש"י. אם הבעלים יוכיחו שאינם מתייאשים, לא יוכל מוצא האבדה לזכות בחפץ. אך מאידך גיסא, כל זמן שאין לנו ידיעה כזו, למרות שהבעלים כלל אינם יודעים על האבדה, רשאי המוצא לזכות בחפץ. בקביעת הברייתא "מפני שהבעלים מתייאשין מהם", אין הכוונה לידיעה שאכן היה יאוש בפועל, אלא זו קביעה של חכמים.

שיטת הרשב"א

נלענ"ד, שניתן לזהות תפיסה זו, בדברי הרשב"א (ב"מ כד. ד"ה מפני) שכתב:

"מפני שהבעלים מתייאשין מהן. יש מפרשים⁴ דלא קאי אוטו של ים ושלוליתו של נהר. דהנך אפילו לא נתייאשו נמי. דרחמנא אפקריה כדאמרין לעיל, אלא אהנך אחרוני קאי. ולי נראה דאין צורך, דטעמא נמי דאפקריה רחמנא, משום דבעלים מתייאשין מהם לעולם, לפי שאבודה ממנו ומכל העולם, ומתוך שהוצרך לפרש טעם ייאוש בעלים באותן אחרים, כלליה נמי לזוטו של ים, דבדידיה נמי שייך בעיקר מילתא"

לפי הרשב"א משתמע שישנה זהות בין דין זש"י, לדין סרטיא ופלטיא. אם כן, הרי שאפילו אם יצווה המאבד ויטען שאינו מתייאש, לא נקבל את דבריו. לפענ"ד, אין זו כונת הרשב"א, וכפי שיבואר לקמן. על דברי הרשב"א יש להקשות מגמרא מפורשת (ב"מ כב.נ), העוסקת בהגדרת המושג "זוטו של ים":

"דא"ר יוחנן משום רבי ישמעאל בן יהוצדק מנין לאבירה ששטפה נהר שהיא מותרת דכתיב וכן תעשה לחמורו וכן תעשה לשמלתו וכן תעשה לכל אבידת אחיך אשר תאבד ממנו ומצאתה מי שאבודה מנו ומצויה אצל כל אדם יצאתה זו שאבודה ממנו ואינה מצויה אצל כל אדם"

לאור הגדרה זו, לא מובנים דברי הרשב"א. מוצא אבדה בזוטו של ים ושלוליתו של נהר, זוכה בחפץ, כיון שהאבדה "אבודה ממנו ומכל אדם". פירוש הרברים, שבדרך הטבע, אין אפשרות למצוא אבידה, המצויה שם. ברם, בסרטיא ופלטיא גדולה, אין המצב כן, שהרי אין עוררין שיש מי שימצא את האבדה. אם כן, מדוע דין סרטיא ופלטיא, שונה מכל אבדה בה אנו קוראים "אבודה ממנו ומצויה אצל כל אדם". אם אכן כך, הרי שאבודה בסרטיא ופלטיא, דומה לאבדה רגילה. אם כן, מדוע מזהה הברייתא, לפי הרשב"א, את סרטיא ופלטיא, עם דין זש"י?!

קושי זה קיים גם על דברי הרשב"א בסוגיא נוספת. שנינו בגמרא (ב"מ כו.נ):

⁴ עיי' רא"ש פרק ב סי' ו

"אמר רבא האי מאן דחזי דנפל זוזי מחבריה בי חלתא, ואשכחיה ושקליה לא מחייב לאהדורי ליה. מאי טעמא, ההוא דנפל מיניה, מיאש הוא, אף על גב דחזייה דאייתי ארבלא, וקא מרביל, מימר אמר כי היכי דנפול מינאי דידי הכי נמי נפול מאיניש אחרינא ומשכחנא מידי".

בגמרא זו מפורש, שלא מתחשבים במעשיו של המאבד. הריטב"א (שם, ד"ה והא דאמרינן) הסביר זאת בזהות בין הדין הנ"ל, לדין זש"י, שאף צווחתו לא מועילה.

הרשב"א כתב (כא: בתוך ד"ה זוטו):

"... הכי קאמר כי היכי דנפל מינאי נפיל מאיניש אחרינא ומשכחנא, דאלמא אלו אמר בהדיא על דידי מהדרנא ולא אייאשי מיניה חייב לאהדורי, ואע"ג דחלתא כזוטו של ים הוא. לא היא, דחלתא ודאי סתמיה כזוטו של ים הוא, ומשום הכי לא מחייב לאהדוריה, אבל לאו כזוטו של ים הוא לגמרי, משום דהא אפשר לארבולי, וזימנין דמשכח ליה. והילכך כל היכא דשמעינן דלא אייאש לא הוי כזוטו ומחייב לאהדורי, אבל זוטו של ים אבודה היא לגמרי, ומשעת נפילתו הויא הפקר גמור, כן נראה לי"

מעיון בדברי הרשב"א, עולות המסקנות הבאות:

1. זוזי בין החולות דומה לדין זש"י: כל זמן שלא יודע לנו מהי דעת המאבד, רשאי המוצא לזכות באבדה, ואין כאן בעיית יאוש שלא מדעת. דין זה, מדויק בדברי הרשב"א: "דחלא ודאי סתמיה כזוטו של ים הוא ומשום הכי לא מחייב לאהדורי, אבל לאו כזוטו של ים לגמרי..".
2. ההבדל בין דין זוזי בין החולות, לדין זש"י, ברור: בזוזי בין החולות מועילה צווחת המאבד. לעומת זש"י, שם לא מועילה צווחת המאבד.

דברים אלו מוכיחים, שישנו גדר ביניים, בדין זש"י: מחד גיסא, אין בו בעיית ישל"מ ואף אם המאבד אינו יודע על האבדה⁵, יכול המוצא לזכות בה, מאידך גיסא, מועילה בו מחאת המאבד. שילוב זה, של הדינים הנ"ל, נראה בלתי אפשרי. במסקנת הדברים, ננסה להציע פתרון לבעיה זו.

אם דברינו כנים, נחזור ונבאר, כעת, את דברי הרשב"א על הברייתא העוסקת בסרטיא ופלטיא (בב"מ כד.). כוונת הברייתא, אינה לזהות באופן מוחלט, בין דין זש"י, לבין דין סרטיא ופלטיא. אלא דין סרטיא ופלטיא, דומים בדינם, למוצא זוזי בין החולות, בשניהם, האבדה היא בגדר "אבודה ממנו ומצויה אצל כל אדם". יחד עם זאת, היאוש בהם הוא ודאי, ועל כן אין בעיית יאוש שלא מדעת. אמנם, כיון שההיתר תלוי ברעת הבעלים, אם יבואו ויעמדו על אבדתם, נצטרך להתזיר להם את אבדתם.

⁵ יש לציין שדברי הרשב"א והראשונים שמצוטטים בהמשך, יכולים להתפרש גם כעוסקים במקרה בו המאבד יודע על האבדה. לענ"ד, כוונתם היא כפי שהוצגה בגוף המאמר.

ראשונים נוספים

נבחן כעת את דברי הריטב"א בסוגיא הנ"ל (שם ד"ה נפל):

"... אלא הכא מילתא בעלמא קאמר, לומר דחלתא כזוטו של ים הוא שהיא אבודה מכל העולם. ומה שעושה בכברה אנו דנין אותו כאלו אמר בלבו משכחנא סלע דנפל מחבראי, לומר שמתעסק בעלמא הוא. דעל כרחך, איאוש מיאש, ואי מצא אחר ונטלה באותה שעה זכה בה."

הריטב"א חולק על מסקנת הרשב"א. לשיטתו, דין זוו בין החולות שווה לגמרי לדין זש"י. וע"כ, גם צווחת המאבד לא מועילה.

ואולם, נלענ"ד, שגם הריטב"א, מסכים לגדר הביניים הנ"ל, אלא, שהמחלוקת בין הראשונים הנ"ל, היא בהגדרת המצב של זוו בין החולות: לדעת הרשב"א, הוי אבודה ממנו ומצויה אצל כל אדם. ברם, הריטב"א חולק וסובר, שהוי אבודה ממנו ומכל אדם. ברם, באופנים מסוימים שהוי בגדר אבודה ממנו ומצויה אצל כל אדם, יודה הריטב"א, לגדר דלעיל. הנחה זו, מוכחת מדברי הריטב"א (שם):

" ואמר רבא האי מאן דחזייה לחבריה דנפל מיניה זוזא בחלתא פירוש דווקא נקט זוזא בחלתא מפני שנאבד ולא נמצא ולא סגי דלא מייאש. מה שאין כן במנא דחלתא (=כלי בחול) דמשתכח וכל כמה דמהדר בתריה לא מייאש. והוא הדין נמי בזוזא בארעא (=זוו בארץ) דעלמא דלאו חלתא דמשתכח, וכל היכא דמהדר בתרה לא מייאש. ומאן דשקיל ליה, באיסורא אתא לידיה וחיוב להחזירו"

הדגשת הריטב"א, היא שבמנא בחלתא ובזווי בארעא, השוני נובע מהיכולת למצאם. מדברים אלו, אנו למדים, שהחסרון בזווי בחלתא, הוא חוסר היכולת למוצאו, ומשום כך, מגדיר זאת הריטב"א, כאבודה ממנו ומכל אדם. נראה, שבנקודה זו, נחלק הרשב"א, ולדעתו, אבודה ממנו ומכל אדם, הוא דווקא שאין יכולת מעשית להגיע אל החפץ. מה שאין כן בזוו בין החולות, אם יתקש ויבזבז את זמנו, ימצא את אבדתו.

הריטב"א הדגיש שבמנא בחלתא הדין שונה - "וכל כמה דמהדר בתריה לא מייאש". לכאורה, כוונתו שרק אם נדע שהמאבד לא התייאש לא יוכל המוצא לזכות באבדה. אולם, בכל מקרה אחר, ובכלל זה, כאשר המאבד איננו ידע כלל על האבדה, יכול המוצא לזכות באבדה. מכל מקום, למדנו, שגם לדעת הריטב"א, ישנו גדר ביניים, בדין זש"י.

לכאורה ניתן להקשות על דברינו מגמרא ערוכה (ב"מ כד:):

"רבא הוה שקיל ואזיל בתריה דרב נחמן בשוקא דגלדאי, ואמרי לה בשוקא דרבנן. א"ל מצא כאן ארנקי מהו? א"ל הרי אלו שלו. בא ישראל ונתן בה סימן מהו? א"ל הרי אלו שלו. א"ל והלא עומד וצוות? נעשה כצוות על ביתו שנפל ועל ספינתו שטבעה בים."

שוקא דגלדאי הוי כדין סרטיא ופלטאי גדולים, שהרי גם שם בדרך הטבע האבדה תמצא על ידי פלוני. יאוש הבעלים, אינו נובע מחוסר היכולת להגיע אל החפץ, אלא מהידיעה שלא יהיה מי שיחזיר לו

אותן. אם אכן כך, הרי מפורש כאן, שגם בדין סרטיא ופלטיא גדולה, לא תועיל צוויחה, "נעשה כצווח על ביתו שנפל ועל ספינתו שטבעה בים". והרי לעיל, דייקנו, שבסרטיא ופלטיא גדולה, מועילה צווחתו?!

הדרישה (סימן רנט סעי' יג ד"ה על כן) תירץ:

"ולפי זה צריך לומר דמה שאמר רב נחמן במצא בשוקא דגלדאי, דהוה כצווח על ביתו, אינו דומה ממש לצווח על ביתו זה דהוכיר הרא"ש. דשם בדברי רב נחמן מיירי דוקא בצוח אחר זמן דאבדה, ומטעם זה ודאי נתייאש".

כלומר הדרישה טוען שצווחה מועילה בשוקא דגילדאי, דברי רב נחמן, שצווחה אינה מועילה, עוסקים במקרה שהמאבד צווח לאחר זמן. במקרה כזה המאבד אינו נאמן לומר שלא התייאש ואנו אומרים שהוא שינה את דעתו. על פי דברים אלו, עולה שדין סרטיא ופלטיא, שונה מדין זש"י, בכך שצוויחה מועילה.⁶

לאור הבחנה זו, נלענ"ד, לבאר את פסקי הרמב"ם. הרמב"ם (גולה ואבדה פרק יא הל' ז) פסק את דין שוקא דגלדאי:

"... אבל אם מצא בסרטיא ופלטיא גדולה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, שהעכור"ם שם תמיד, ובכל מקום שהרבים מצויין שם הרי המציאה שלו. ואפילו בא ישראל ונתן סימניה, שהרי נתייאש ממנה כשנפלה מפני שהוא אומר עכור"ם מצאה אע"פ שהיא שלו. הרוצה לילך בדרך הטוב והישר ועושה לפנים משורת הדין מחזיר את האבידה לישראל כשיתן את סימניה".

דברי הרמב"ם הושמטו דברי הגמרא: "והלא עומד וצווח נעשה כצווח על ביתו שנפל ועל ספינתו שטבעה בים". אם דין שוקא דגלדאי, הו"ל כדין זש"י, לא מובנת השמטת הרמב"ם, והלא דין צוויחה בזש"י, הנו דין ברור ומוסכם, אם כן, מדוע השמיט זאת הרמב"ם?!

על פי דברינו, במהלך הסוגיא, הדברים מתבארים: שוקא דגלדאי הו"ל כדין סרטיא ופלטיא, ודין סרטיא ופלטיא, לא הו"ל כדין זש"י, לענין צווחה. דברי הגמרא, שהצווחה לא מועילה, הם דוקא בצווח לאחר זמן. משום כך השמיט הרמב"ם, את דין הצווחה, להשמיענו, שבסרטיא ופלטיא, הצווחה מועילה כאשר נעשתה מיד.

וזאת למודעי, בזש"י המוגדר "אבודה ממנו ומכל אדם", גם לדעות הסוברות שההיתר הוא משום יאוש, לא תועיל צווחת המאבד. שכן, המציאות מכחישה את צווחתם, ועל כן, לעולם דנים אנו, שהבעלים התייאשו למרות צווחתם. מה שאין כן, בסרטיא ופלטיא, וזו בין החולות, שם רק מכת האומדנא מכריעים אנו, שהבעלים כבר התייאשו, ועל כן, אם הבעלים יוכיחו שלא התייאשו, נקבל את דעתם.

⁶ יש לציין שהדרישה עצמו טען שכאשר המאבד לא ידע על האבדה לא רשאי המוצא לזכות באבדה. אף על פי כן, יש בתירוצו כדי לפרנס את שיטת הרשב"א.

בעלות על חפץ ללא שליטה

להכנת הגדר המחודש הנ"ל, יש לדון מהי הגדרת בעלות, על פי דין תורה, ועל פי זה, לבחון מה נותר מבעלותו של האדם, לאחר שאיבד את חפציו. כך נוכל להבין את גדר חיוב השבת אבירה, "השב תשיבם".

נראה להוכיח, שעל פי דין תורה, בעלותו של האדם מותנית ביכולת השליטה על החפץ. בעלות שאינה ניתנת למימוש, מרוקנת היא מכל תוכן. מה חשיבות יש לקרקע שבבעלותו של האדם, אם אינו יכול להגיע אל הקרקע?!

יסוד זה ניתן לראותו במספר מקומות בש"ס, אנו נסתפק בהבאת מקור כולט אחד.⁷ אחד הקניינים של הגזולן הנו קנין שינוי מעשה.⁸ קנין זה קשה מאוד להבנה, מה ההליך הקנייני המכניס את החפץ לרשותו של הגזולן, הלא עד כה, החפץ היה שייך לנגזל, ואם כן, כיצד עובר החפץ לבעלותו של הגזולן? בקובץ שיעורים (ב"ק אות יד) ביאר:

"וצ"ל דהא בהא תליא, דכיון דפקע דין השבה, ממילא הוא קנוי לגזולן מגזילה הראשונה...בגזילה חלות הקנין היא לאלתר, אלא דחיוב השבה הוא דבר המפקיע קנינו בכל רגע. וכיון דנפקע חיוב השבה ע"י שינוי, ממילא נשארת שלו, דמיד בשעת הגזילה נעשית שלו, על הזמן שלאחר פטור השבה".

הסבר הדברים: בשעת הגזילה, מאבד, למעשה, הנגזל את בעלותו, משום שכעת אין הוא יכול לממש את בעלותו, ולכן אין הוא עוד בעלים. אלא שחיוב התורה "והשיב" וכו', מונע מהגזולן את הבעלות בפועל, ועל כן, במקום שאין עוד יכולת להשיב את החפץ עצמו, כיון שנשחנה, ממילא, יוצאת כעת בעלות הגזולן מהכוח אל הפועל.⁹

דברים אלו, מראים בעליל, שבמקום שאין עוד שליטה של הבעלים, ואין להם יכולת לממש את בעלותם, פוקעת בעלותם מאליה. על פי תפיסה זו, בעלות האדם על ממונו, הנה דבר דינמי, הדורש הוכחה מתמדת, שאכן הוא הבעלים. כדי לאבד את הבעלות אין צורך בפעולה קניינית, אלא די בכך שהאדם יפסיק לשלוט על נכסיו, ומיד תפקע בעלותו.

לאור הדברים הללו, יש לעיין מהו הגדר של החפץ לאחר שאבד. באופן פשוט, אין עוד שליטה של הבעלים לאחר שאבד החפץ. אמנם יתכן שהחפץ ימצא, אך כעת, מכל מקום, המאבד לא יכול בשום אופן לממש את בעלותו. לפיכך, צריך היה החפץ להיות מופקר לכל.

⁷ ע"י עוד מחלוקת רמב"ן בעה"מ, ב"ק ריש פרק רביעי.

⁸ ע"י ב"ק טו.

⁹ בדומה לכך יש להסביר את קנין יאוש ושינוי רשות, שלעולם כבר בזמן הגזילה איבד הנגזל את בעלותו, ודווקא הגזולן אינו יכול לזכות בחפץ, מדין "באיסורא אתא לידיה", אבל באופן שכבר היה יאוש בעלים, והחפץ הגיע ללוקח מן הגזולן, הרי שבכהאי גוונא, הוסרה המניעה, והלוקח יכול לזכות בחפץ.

יש לציין שיש חולקים, וטוברים שהבעלות עוברת בשעת השינוי ולא בשעת הגזילה (עיין במאמריהם של הרב סיני לוי והרב עדו רכניץ בחוברת זו).

יתרה מזאת, בגזל, ההפקר לא חל כלפי הגולן, משום שאנו קונסים אותו, אך באבידה, שבעלות האדם על חפצו, התערערה מאליה, מדוע צריך המוצא את יאושו של המאבד, הלא גם ללא יאוש, אין הוא יותר בעלים?!

התשובה לכך היא, שהתורה חדשה, שלעניין השבת אבדה, גם באופן שהאדם כבר לא שולט יותר על חפציו, כל זמן שיש לו רצון לשלוט על החפץ האבוד, יש לו גם בעלות. ועל כן מחויב המוצא להשיב לו את חפצו. לולא שהתורה חדשה את דין "השב תשיבם", לא היינו מחויבים בהשבת אבידה, על פי גדרי הבעלות הידועים לנו. אמנם, לאחר חידוש התורה, חיוב ההשבה הנו מן הדין, ובעלותו של המאבד לא פוקעת.

והנה, על פי הגדרה זו נבין היטב מדוע בזש"י אינו מחויב להשיב את האבדה. שהרי, כל אבדה מפיקעה את בעלותו של האדם, אלא שהתורה חדשה, שדי ברצון של האדם, כדי שעדיין נחשיב אותו כבעלים, גם באופן שכבר לא יכול לשלוט יותר על החפץ. אבל בזש"י אין משמעות לרצון של האדם, כיון שהמציאות מכחישה אותו, "ונעשה כצווח על ביתו שנפל, ועל ספינתו שטבעה בים". לכן, בזש"י אין מצוות השבת אבדה. אם כן, אין עוד מה שימשיך את הקשר הממוני, בינו לבין החפץ, וממילא חשוב החפץ כהפקר, כבר משעה שאבד את החפץ.

היחס בין דין זש"י לדין סרטיא ופלטיא.

על פי כל הדברים הנ"ל נחזור ונעיין, מה הגדר ב"מוצא אבידה בסרטיא ופלטיא גדולה ובכל מקום שהרבים מצויין שם". הגדרנו, שחידוש התורה הנו שרצון הבעלים, ממשיך את הזיקה הממונית בין המאבד לבין חפצו. בסרטיא ופלטיא, האבדה היא בגדר "אבדה ממנו, ומצויה אצל כל אדם". לפיכך, יש להתחשב ברצון הבעלים, ולא לנתק את בעלותם, כל זמן, שהם מודיעים שלא נתייאשו. ברם, באופן שברי לנו שהאבדה לא תחזור עוד לבעליה, כגון, בסרטיא ופלטיא גדולה, שמחמת ריבוי העוברים, הבעלים יתייאשו, ללא ספק. אין אנו זקוקים ליאוש בפועל של הבעלים, כיון שיש לנו מעין "אגן סהרי", שעתיד להיות יאוש בעלים.

כיון שכך, הבעלות שוב פוקעת מאליה, שהרי זמן האבדה, הוא זמן ניתוק המאבד מאבדתו, אלא שחדשה התורה, שבמקום שיש רצון ממשיכה הזיקה הממונית בין החפץ לבעליו. אבל כאשר יש לנו בירור שלא יהיה רצון מצד הבעלים, אין עוד מה שיקשור בין החפץ לאבדה. וכיון שבזמן האבדה איבד האדם את בעלותו, אין צורך בפעולה נוספת כדי לנתק בינו לבין החפץ, אלא רשאי המוצא לזכות בחפץ, מן ההפקר.

על פי דברינו, קביעת הברייתא "מפני שהבעלים מתייאשין מהן", אינה קביעה שהיה יאוש בפועל של הבעלים, אלא הידיעה הברורה, שהבעלים יתייאשו, מאפשרת כבר כעת לזכות בחפץ, ללא בעיית ישל"מ.

לכשנדקדק, נגדיר שדין יאוש שלא מדעת הוא דוקא באופן שאין אומדנא דמוכח, שהבעלים יתייאשו, אבל במקום שאנן סהדי, שעתיד להיות יאוש בעלים, רשאי המוצא לזכות באבידה, גם אם עדיין לא היה

יאוש בפועל.¹⁰ אבל, כיון שניתוק החפץ מבעליו, הוא מצד האומדנא, שאנו אומדים בדעתו, הרי שבמקום, שמוכח לנו, לא כך, כגון, שהבעלים מחפשים אחר אברתם, לא רשאי המוצא לזכות באברה.

מה שאין כן, בזש"י, שם המציאות היא זו שמכחישה את רצונו של האדם, ועל כן בכל אופן בטלה דעתו, והחפץ חשוב הפקר. אם דברינו כנים, העולה מהברייתא לעיל, דין סרטיא ופלטאי גדולה, שווה לדין זש"י, בכך שהמוצא יכול לזכות בחפץ גם ללא יאוש בפועל של הבעלים. ברם, כדין הקובע, שגם במקום שמוכח שהבעלים לא נתיאשו, החפץ חשוב הפקר. שונה דין סרטיא ופלטאי מדין זש"י, כפי שנתבאר לעיל.

בדרך זו נבאר גם את דברי הרשב"א לענין זווי בחלתא. המציאות שש ל זווי בחלתא, היא בגדר "אבודה ממנו ומצויה אצל כל אדם", אך אנן סהדי, שפלוגי זה עתיד להתיימשך בודאי מאבירתו. כיון שכך, אין אנו זקוקים ליאוש בפועל של המאבד, והחפץ כבר עתה חשוב כהפקר. ברם, אם יוכח שהאומדנא בטעות יסודה, וכגון, שאנו רואים שמביא כברה ומחפש את אברתו, הרי שנמשיך לראותו כבעלים. הגדרה זו, שטוען הרשב"א לענין זווי בחלתא, מכין הריטב"א לענין זווי בארעא, ומנא בחלתא. אבל, בזווי בחלתא, שם, לדעת הריטב"א, הוי לגמרי דין זש"י, ולכן גם אם יחפש את אבירתו, בטלה דעתו אצל כל אדם, וחשוב החפץ כהפקר.

סיכום

לדין סרטיא ופלטאי גדולה, גדר מיוחד, מחר גיסא הם דומים לזוטו של ים, אך ישנם הבדלים בולטים ביניהם. במהלך המאמר עמדנו על יסוד ההבדל, וטענתנו היא, שאכן יש לזהות את דין סרטיא ופלטאי, עם דין זש"י, בכך שבשניהם אין אנו זקוקים ליאוש בפועל של הבעלים. ברם, בעוד בדין זש"י נובע הדבר מהמציאות, הרי שבדין סרטיא נובע הדבר מאומדנא בדעת המאבד. הבדל זה הוא זה שגורם לכך, שבדין זש"י לא תועיל צווחתו, ואילו בסרטיא ופלטאי גדולה, מועילה מחאתו.

¹⁰ וכן דייקו נחלת דוד (ב"מ כב. ד"ה שוב), קהילות יעקב (ב"מ ט"ו כג).

העיריני, הרב ידידיה כהנא נ"י, דלכאורה, יש להקשות, מדברי הגמרא (ב"מ כא.) "עשוי אדם למשמש בכיסו בכל שעה ושעה". ולכאורה, מה בכך שעשוי למשמש, והלא עדיין יש לחשוש לכך שמא עדין לא נתיאש? יש לומר, דשאני מטבעות כסף שהחסרון בהם שאין בהם סימן, והיאוש מצוי בהם ביותר. ועל כן, אין אנו זקוקים ליריעה מחלטת.